

ПРОТОКОЛ НАРАДИ ПРИ МІНІСТЕРСТВІ ШКІЛ І НАРОДНОЇ ОСВІТИ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ ПРО МОВУ НАВЧАННЯ В ПІДКАРПАТСЬКІЙ РУСІ (4 грудня 1919 р.)

Після входження Підкарпаття до Чехословаччини 1919 року перед місцевою владою постало питання, якою має бути в краї мова навчання й діловодства. Сен-Жерменський договір від 10 вересня 1919 року гарантував південнокарпатським русинам автономію через створення сойму, що повинен був мати законодавчу владу у справах мовних, шкільних і релігійних, а також у питаннях місцевого управління [5, с. 44]. У «Генеральному статуті для організації й адміністрації Підкарпатської Русі, приєднаної Паризькою конференцією до Чехословацької Республіки», ухваленому на засіданні Ради міністрів Чехословаччини 7 листопада 1919 року й проголошеному в Ужгороді 18 листопада 1919 року [5, с. 47], у розділі III «Ім'я і мова» були деталізовані норми щодо мови в автономній Підкарпатській Русі (мали діяти до вирішення питання соймом):

«В усіх школах народна мова буде мовою навчання, і так само буде мовою урядовою загалом.

Так само потрібно, щоб русинські школи були організовані так швидко, як тільки можливо. Русинська мова є мовою навчання в перших класах і переходить до вищих класів усіх шкіл. На перехідний час у теперішніх школах залишається угорська мова у вищих класах, але обов'язковим є вивчення

русинської мови» [3, с. 214].

Верховне командування Підкарпатської Русі (генерал Е. Еннок) звернулося до Міністерства шкіл і народної освіти Чехословаччини з проханням роз'яснити, що слід розуміти під термінами «русинська мова», «народна мова», якими, відповідно до зазначеного документа, мали викладати в школах Підкарпатської Русі [2, с. 25].

4 грудня 1919 року міністерство скликало нараду з представників Чеської академії наук та інших спеціалістів, що мали дати відповідь на це питання. Ця нарада визначила вектор розвитку літературної мови на Підкарпатті на наступні два десятиліття. Дослідники вже аналізували зміст протоколу наради, подавали окремі цитати з нього [2, с. 26–27; 8, с. 222–223 та ін.]; однак, як нам відомо, упродовж ста років після наради протокол у повному обсязі публікований іще не був.

Тут подаємо наш переклад документа українською мовою на основі копії з Національного архіву в Празі (фонд президії Ради міністрів, інв. № 588, опис 223, кор. № 131). Висловлюємо подяку лекторці чеської мови в Ужгородському національному університеті п. **Петрі Зламаний** за допомогу у верифікації перекладу.

ПРОТОКОЛ наради, яка відбулася 4 грудня 1919 року, про мову навчання в Прикарпатській Русі*

Присутні: унів. проф. Полівка, Зубатий, Бідло, Гуер, Дворський, Махал, Кадлец, доц. Фрінта, Ад. Черний, Кліма, Пражак, лектор Сухий, Білий, Ертл, д-р Ян Славик (Кладно);

відсутні з поважних причин: Флайшганс, Нідерле, Видра, Влчек; не прийшли: Пастрناк, Сметанка, Якубець, Янко, Хотек, Фольпрехт.

Проф. Крофта читає лист за розпорядженням г. Еннока (див. документ); ця нарада є свого роду скороченою процедурою для швидшого вирішення питання за участі також представників поза академією.

Проф. Полівка висловлює здивування з того, як могло постати таке питання. Установлювати навчальну й літературну мову в запропонований спосіб – справа небувала; літературна мова народжується без декретів – із природних культурних сил, із внутрішнього руху. Угорські русини є частиною українського народу, його ж літературна мова є і їхньою літературною мовою. Кожна дитина мусить вивчати літературну мову без огляду на місцевий діалект. Якщо нині йдеться про навчальну й літературну мову в Прикарпатській Русі, було б із наукового погляду цілком помилково творити штучно нову мову, а слід увести літературну мову малоруську, яку вживають їхні найближчі сусіди і співплемінники, тобто галицьку українську мову; фонетичний правопис, прийнятий у Галичині, зіткнувся б в К. Русі з труднощами, тому що люди звикли до старослов'янської мови, було б варто замінити його правописом етимологічним. Однак у середніх школах потрібно вивчати також старослов'янську й російську, яка об'єднує К. Русь до більшого цілого.

* У документі вживаються назви *Прикарпатська Русь*, *Карпатська Русь*. Назва ж *Підкарпатська Русь* була утверджена в згаданому «Генеральному статуті...» і в конституції Чехословаччини 1920 року. – В. Ш.

Проф. Бідло вітає в рішенні про місцеві діалекти відхилення від шляху приблизити Уг. Русь до великоросів. Погоджується з проф. Полівкою, що не можна штучно створювати нову мову. Якщо малоруська мова підійшла для Сх. Галичини, то підійде і для К. Русі. Творення нової мови було б працею величезною і марною. Тому нехай буде навчальна мова в К. Русі малоруська, але про це можуть прийняти рішення тільки місцеві діячі.

Ад. Черний указує на соціальні відносини в К. Русі. Інтелекція, коли не була змадяризована, симпатизувала великоросам, була за російську мову, тому що не мала соціальне почуття, не співчувала людям, які є українськими. Штучна мова, яка там була введена, «язичіє», є прикладом, що відлякує. Тому було б необхідно визначитися між реальними мовами, російською чи малоруською, тільки за допомогою яких можна наблизитися до людей. У вищих школах було б добре вивчати російську.

Лектор Сухий звертає увагу на Волошинову граматику літ. мови карпатсько-руської. Однак не виглядає та мова як реальна, якою там розмовляють. Якщо карпатська руська така далека від малоруської, як словацька від чеської, то він думає, що мали б право на самостійну мову; з місцевих діалектів мав би вживатися діалект біля Мукачєва як мова літературна; там живуть карпатські русини найкомпактніше.

Проф. Кадлец пояснює історичне виникнення язичія з угорських обставин і вбачає в ньому прояв культурної відсталості. Схвалює тільки, якщо там уведеться мова українська. Вважає, що ми повинні відмовитися вирішувати проблеми їхньої мови та втручатися лише тоді, якщо у них немає своїх філологів.

Проф. Махал стверджує, що спроба зробити місцевий діалект літературною мовою з'явилася з вісімдесятих років; можливо, її підтримували угорці, книги (словник, підручники) видавалися в Пешті. Пропонує, щоб була обрана діалектологічна комісія, яка б порівняла, чи мова, яка вже створена та використовується, схожа на українську: якщо різниця незначна, то прийняти мову українську.

Кліма вважає, що діалект карпатсько-руський не є малоруським, однак це особливий діалект, який не вивчений і, як можна зрозуміти з граматики і букварів, не усталений, його було б потрібно вивчити на місці. З погляду шкільного і з необхідності навчити людей читати й писати, треба б увести цей діалект до шкіл загальних. Однак нічого не можна робити без згоди тамтешніх людей.

Славик має думку, що К. Русь – це тимчасове рішення, спадок тої несправедливості, що Галичина дістанеться полякам. Ми не повинні продемонструвати, що хочемо створити нову літературну мову. Уведенням української мови ослабимо українську агітацію.

Проф. Полівка сумнівається в значенні експедиції для дослідження діалектів: текстів для вивчення видано достатньо (Гнатюк, 2 т. народних казок), філолог підбере краще, тому йому подобається пропозиція Махала опрацювати матеріал готовий, зібраний.

Ад. Черний висловлюється за те, щоб ми не допомагали створити нову слов'янську літературну мову.

Радн. [?] Білий підкреслює нашу культурну місію, яка нам випала в К. Русі. Цю справу ми повинні розглядати з точки зору всеслов'янської, тобто не створювати нову мову, а то ми відкриємо ворота до творення нових літературних мов (ганатська і под.). Місцеві діалекти не принесуть нічого, і в К. Русі ще треба враховувати, що при введенні української мови можна взяти книги і вчителів з Галичини, яких інакше було б важко знайти деінде. І хоча К. Русь буде нам належати короткий час, ми можемо багато зробити для її піднесення і здобути там багато постійних симпатій і на майбутнє. Цю нашу культурну місію ми не повинні розтратити в введенням нової мови.

Проф. Бідло звертає увагу на українську мову, що не така унормована, як чеська: кожен український письменник пише своєю мовою. Політичний аспект справи є той, що Україна буде нашим сусідом, навіть якщо Росія залишиться єдиною, яка, однак, може бути тільки федеративною.

Доц. Фрінта каже, що мусимо накласти вето на витворення нової мови, як то робилося в Австро-Угорщині. Потрібно нав'язати просвітній закон, який би передбачив розвиток, тобто малоруську мову. Діалектолог би міг іти до К. Русі з науковою метою.

Альб. Пражак звертає увагу на неусталеність народної свідомості під впливом агітації і на необхідність з'ясувати межі словацької мови, щоб ми до русинів ненавмисно не зарахували словаків.

Лектор Сухий питає, чи будуть у загальних школах розуміти українську мову і турбується, щоб ми не віддалили українською мовою народ від словаків. Виступає за те, щоб до загальних шкіл був уведений місцевий діалект, а пізніше, коли це не буде виправдано, це могло би змінитися. Комісія би перевірила Волошинові спроби. За основу вбачає діалект біля Мукачєва.

Проф. Дворський є проти творення літературного місцевого діалекту і за найбільшу свободу, і за Волошина, і великоросів, і за відкриття словацьких шкіл.

Проф. Гуср звертає увагу, що в школах завжди вживається діалект для допомоги у викладанні, і наголошує, що жоден філолог не наважиться творити нову мову.

На цьому голова підбиває підсумки дебатів у сенсі, що

- 1) у справах мовних мають бути почуті в першу чергу місцеві діячі, що
- 2) не варто підвищувати місцевий діалект до літературної мови, однак варто перейняти українську мову з етимологічним правописом як мову навчальну й літературну (тільки Сухий і Кліма є за введення місцевого діалекту до загальних шкіл); не варто стирати уявлення про зв'язок з російською мовою, і тому рекомендується вивчати у вищих школах російську мову і, звичайно, також словацьку і чеську мови; комі-

сія з вивчення діалекту на місці не мала б значення практичного, а тільки наукове для діалектології, була би більша користь з опрацювання виданих текстів, проф. Полівка рекомендує до цього д-ра Калала, учня Пастрнака. Також рекомендувалося б визначити межі словацької мови.

P. S. Проф. Нідерле виявив повну згоду з думкою наради, коли йому було реферовано про неї.

З огляду на важливість документа в історії нашої культури, розміщуємо тут також електронні його копії з Національного архіву в Празі [1].

Z á r 1 a

o ročiade Komane dne 4. prosince 1919
o vyzbovackej jazuke v prikladach

P n a 1 .

Prítomni : univ. prof. Polivka, Zbratý, Vidie, ~~Kajzer~~, Dvořák,
Měšná, Kodice, doc. Pringer, Ad. Bergný, Křizna, Pražák,
lektor Suchý, Vítý, Štěl, Dr Jan Slavík/Plachov/;
omluvení : Pražman, Nidegler, Urdla, Vítok ; ne-
dosavudí za : Radvanek, Smoták, Jakubec, Janko,
Štrotak, Tolprecht.

Prof. Krofta šte doriz ramu z rozkazu J. Nemcovka-
/Štěl ročání/, v tato ročada je jakéni zkrá-
cené řízení, aby se očkka rozšířila rychle =
ji a také za účasti odborníků mimo akademii.
Vyzbovuje rodilovní nad tím, jak měla být
roložena ročadná očkka. Stanovít vyzbovací
a vyzbovací řád zřizovat, jak se naučí, je,
je vše nevyhnutl; vyzbovací řád se rodí bez
dekrety z přírozených kulturních sil, z
vnitřního ruchu. Umeříť řádové jsou ústní
přehledné náčrtky, jedno vyzbovací jazuk
je i jediných vyzbovací jazukem. Každé dítě
se musí učít vyzbovací jazuku bez ohledu
na náčrtky místní. Je-li první o vyzbovací
a vyzbovací jazuk v příkladach řadí, bylo

Архив 1

by a vedlecko stanovila úřad rozhodně tvo-
rit měle novu jazuk, nůvž dleko zavěšati pří-
rozenu jazuk náčrtky, jedno ústní jediných pří-
běhů souvise a souvisevati, t. j. náčrtky.
ústně náčrtky, fonetický vyzbovací zavedení v
náčrtky náčrtky by v K. řadí na obě, protože
lid je zručný na vyzbovací náčrtky, bylo by tořu
jednoho náčrtky jej vyzbovací etymologicku.
Na vyzbovací školách ovšem náčrtky vyzbovací také
vzbovací náčrtky a náčrtky, když K. řadí roči
k vyzbovací očkku.
Víte v rozbovací o náčrtky náčrtky očkku
od mělnou příčiny in. řadí k náčrtky. Sou-
řadí a prof. Polivka, že náčrtky měle vyzbovací
novu jazuk. Štěl-ii náčrtky jazuk v. řadí. Na-
črtky, když i pro K. řadí. Tvoří novu jazuk
byla by řádě očkky a náčrtky. Proto bylo vyz-
bovací řád v K. řadí náčrtky, avšak o tom
mohou rozhodnout jen místní úřady.
ukazuje na osobní ročadu v K. řadí. Tvoří-
se, ročad nebyla rozhodně, má vyzbovací
vzbovací, byla pro náčrtky jazuk, protože nemá =
la osobní očkky, nastala a lidem, který
je vyzbovací. Ústí jazuk, který tak, byl za-
váděn „jazuk“ , je odstavčový příklad. Vy-
lo by tedy náčrtky se rozhodnout mezi vyzbovací
jazuku, však náčrtky vyzbovací, jed jediných
je možno řídit se lidem. Na vyzbovací školách
bylo by dobře učít náčrtky.
uročňuje na vyzbovací grammatiku lit. jazuka
křáťácko-řádko: vyzbovací to však jako vyz-
bovací jazuk tam náčrtky. Je-li křáťácká náčrtky-

Архив 2

ma tak daleko od mlouštinný jako slovenština od češtiny, pak soudí, že by měl nárok na samostatný jazyk; k z místních nářečí bylo by se vzít nářečí kol Minkajeva jako každ spisovná, tam sídlí Rusové Karpatští nejkomplexnější.

Prof. Kadlec vykládá historický vznik jazyků a měďar-ských poměrů a vidí v něm projev kulturní zmost-álosti. Uvádějí se tam jazyk ukrajinský, iže to jen vřítat. Soudí, že bychom měli odmítnout rozhodovat o jejích jazyku, a zaměřit jen tehdy, nemá-li-li sami filologů.

Prof. Michal kmenů uvádí, že snahu, aby domáci nářečí se stalo řečí spisovnou, se objevuje od let osmdesátých, snad ji podporovali Maláři, knihu/ slovník, učebnice/ vyučovali v Pašti. Navrhuje, aby se zvolila dialektologická komise, která by srovnala, pokud jazyk již vytvořený i užíváný se shoduje s ukrajinskou, je-li rozdíl nepatrný, pak přijmout jazyk ukrajinský.

Klíma soudí, že nářečí karpatsko-ruské není mlouštinná, nýbrž zvláštní nářečí napodobědané a jak vidět z gramatik a slabikářů neustálené, které by bylo třeba omladit na místě. S hláskami školáckého i z rosteby psudit tam lidí číst a psát, málo by se toto nářečí uvést do škol obecných. Avšak nic by se nemělo činit bez souhlasu tamních lidí.

Архив 3

Slavik je názoru, že K. Rus je provisorium, dodáství Křivců, že Malis připadne Polákům. Měsimo vzbudit zájmy, že chceme stvořit nový jazyk spisovný. Zavedení ukrajinskou upravu hrot agitaci ukrajinské.

Prof. Polivka má rezervy o významu expedice k prozkoumání nářečí textů k studiu je vydáno dost /zprac. z sv. lidových povídek/, filolog M. sebere lepší, proto se mu zmlouva návrh Mchaidy zpracovat materiál pohotov, sebraný, připouští se na to, abychom nepomohli tvořit nový spisovný jazyk slovenský.

Prof. Bělý zdůrazňuje naše kulturní posílení, které nám připadlo v K. Rus. To musíme řešit se stá- nověka vědomě a to je : vytvořit nový jazyk, vše otevřeme brány k tvoření nových spisovných řečí /nakládání a rod/ Křivcím nářečí se dle našeho a v K. Rusi řeči ještě na věnu, že při zavedení ukrajinskou řeči vezít knihu a snad i učitele z Křivce, které žijí by bylo těžší získat lidé. I když bude nám K. Rus psátit na krátko, může- mnoho učinit pro její rozvození a naučit tam trvalých a upravit i pro budoucí snost. Svěmu kult. posílení nemáme se zpronevřít zavedením nového jazyka.

Prof. Dídlo upozorňuje na ukrajinskou, která není tak zpronevřena jako čeština, každý ukrajinský spisovatel píše svým jazykem. Političká agitáka věci je ta, že Ukrajina bude našim souvědem, i když ostane Ruško jednotné, které ovšem může být jen federativní.

Архив 4

Prof. Frinka
 soudi, že mašine predt vete procv. utvo-
 reni nového jazyka, jako se to dělalo
 v Rakousku. Na místo je otkroj osvće-
 ní, který by antieproval učev, t. j.
 malopisnímu. Dialektolog byl mohl jít
 do K. Rusi za včeskyh ústev.
 prozorguje na nevstátnost národního
 vědomí rod včev agítace a na nutnost
 zjistiť křakose slovenštinu, abychom
 poznám nevzdali nevčedomé Slovcku.
 se také, vider-ii na ob. školých roza-
 mět malopisní a má obavu, abychom
 malopisnímu lid od Slovcké neodddi-
 li. Má za to, že by se do ob. škol má-
 lo zavést místní nářečí, rozdělí, kdy-
 by se to nevčedilo, mohlo by se to
 změnit. Komise by zkontrolovala včev-
 árnou rokvu. Za základ rovdaje ná-
 řečí kol Měrděvce.
 Je proti tvorní arisovného místního
 nářečí a pro nejvčeví včevobd a pro
 včevána a včevokvny a pro zřizování
 slovenštiných škol.
 prozorguje, že ve školách má včev učí-
 vá nářečí jako romševu k včevlám, a
 zřizování, že žádný řicolog se ne-
 odhodlá tvornit novu jazyk.
 Na to přezodávčí křakckých angličtje včeválek
 dobřev v tēp ašval, že
 1. / ve včevoch jazykových májí být včevámi domšev ántitolé v

Архив 5

prvé řadě, že
 2. / se nemá rovdovat místní nářečí na arisovnu jazyk, nř-
 bž že se má řiditout jazyk včevájský v etymologickum
 pravopisem jako jazyk včevovaci a arisovnu - / koliko
 Slovny a Křima, jsou pro zavčevení místního nářečí do včev.
 škol /- nemá se včevat vědomí včeválosti s ruštinou a
 proto se doropckuje včevovat na včevých školách ruštině
 a včevem také slovenštině a řevštině, komise k včevovčevní
 nářečí na místo by neměla prakčicku včevmš, nřevž jen
 včevcku pro dialektologiči, lěra by prozřálo, aby se
 zřevovčevu včevané texty, prof. Polívka doropckuje k tomu
 Dr Křalada, žákva Rarčimovčev. Také by se doropckovalo včev-
 novit jazykově hřevise slovenštinu.
 P. S. prof. Měrděvčev rovděví řinú včevníev s včevním rovděví,
 když mi o ní bylo řevřevčevěno.

Архив 6

За підсумками наради був підготовлений і надісланий верховному командуванню Підкарпатської Русі в Ужгороді лист міністра шкіл і народної освіти Чехословацької Республіки № 62 756/19 902 від 20 грудня 1919 р., у якому були викладені основ-

ні пропозиції учасників наради. Протокол став додатком до цього листа.

Міністерство шкіл і народної освіти Чехословаччини надіслало також лист і протокол до Міністерства внутрішніх справ; президія Міністерства

внутрішніх справ передала документи 16 січня 1920 р. під № 277 до президії Ради міністрів.

Дослідники, які вивчають історію мови на Підкарпатті часів Чехословаччини, переважно покликаються на зазначений лист, а не на протокол наради. Висновкову частину листа публікували багато разів, а в повному обсязі його переклав і оприлюднив академік М. Мушинка в газеті «Нове життя» (№ 5 за 2012 р.) і в інтернет-виданні «Закарпаття онлайн» [4].

Шкільний відділ цивільної управи Підкарпатської Русі надалі послідовно дотримувався принци-

пів, прийнятих у результаті наради [6, с. 131]: певний період у навчальному процесі використовували граматику А. Волошина 1907 року [7, 1923, № 2, с. 33], а з 1 вересня 1923 р. було введено граматику І. Панькевича [7, 1923, № 2, с. 33, № 3, с. 60]. Відтоді ж мовні й правописні норми граматики І. Панькевича мали бути запроваджені не тільки в навчання, а й у діловодство [7, 1923, № 2, с. 33]. Так у Підкарпатській Русі було утверджено українську літературну мову з анахронічним етимологічним правописом, який фактично слугував віддаленню місцевого її варіанта від літературної мови в інших історичних регіонах України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Zápis o poradě konané 4. prosince 1919. o vyučovacím jazyku v Podkarpatské Rusi. *Národní archiv. Fond Předsednictvo Ministerské Rady*, inv. č. 588, sign. 223, kart. 131.
2. Ганчин В. Ю. Деякі історично-правові аспекти мовного питання в Закарпатті. *Українська мова на Закарпатті у минулому і сьогодні: матеріали науково-практичної конференції (Ужгород, 5-6 травня 1992 року) / [ред. колегія: Б. К. Галас (відповідальний редактор), В. С. Габорець, В. Є. Задорожний та ін.]*. Ужгород, 1993. С. 23–30.
3. Генеральный статут для організації и адміністрації Подкарпатської Русі, приклученної к Чехословенской Республіки Мировою Конференцією. *Шандор В. Закарпаття. Історично-правний нарис від IX ст. до 1920*. Нью-Йорк: Карпатський Союз, 1992. С. 212–215.
4. Документи свідчать... (3). З архіву Миколи Мушинки. Лист Міністерства шкіл та освіти ЧСР про мову закарпатських русинів-українців. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakarpattya.net.ua/Special/93619-Dokumenty-svidchat%E2%80%A6-3>. Дата звернення: 20.12.2019.
5. Ліхтей І. М. Підкарпатська Русь у складі Чехословаччини: особливості суспільно-політичного розвитку 1919–1929 років. Ужгород: Карпати, 2018. 244 с.
6. Тіхий Ф. Розвиток сучасної літературної мови на Підкарпатській Русі / Переклад з чеської та післямова Л. Белея, М. Сюська. Ужгород, 1996. 226 с.
7. Урядовий вѣстник школьного оддѣла цивильноѣ управи Подкарпатскоѣ Русі. Рочник II, III. Ужгород, 1922–1923.
8. Шевченко К. В. Славянская Атлантида: Карпатская Русь и русины в XIX – первой половине XX вв. Москва: Regnum, 2010. 414 с.

REFERENCES

1. Zápis o poradě konané 4. prosince 1919. o vyučovacím jazyku v Podkarpatské Rusi. *Národní archiv. Fond Předsednictvo Ministerské Rady*, inv. č. 588, sign. 223, kart. 131 [in Czech].
2. Hanchyn V. Yu. (1993) Deiki istorichno-pravovi aspekty movnoho pytannia v Zakarpatti [Some Historical and Legal Aspects of the Language Issue in Transcarpathia]. *Ukrainska mova na Zakarpatti u mynulomu i sohodni: materialy naukovo-praktychnoi konferentsii (Uzhhorod, 5–6 travnia 1992 roku) / [red. kolehiia: B. K. Halas (vidpovidalnyi redaktor), V. S. Gaborets, V. Ye. Zadorozhnyi ta in.]*. Uzhhorod. S. 23–30 [in Ukrainian].
3. Heneralnyi statut dlia orhanyzatsii i admynystratsii Podkarpatskoi Rusi, prykliuchennoi k Chekhoslovenskoi Respubliki Myrovoiu Konferentsiei (1992) [General Statute for the Organization and Administration of Subcarpathian Russia Annexed to the Czechoslovak Republic by the World Conference]. *Shandor V. Zakarpattia. Istorychno-pravnyi narys vid 10 st. do 1920*. New-York: Karpatskyi Soiuz. S. 212–215 [in Ukrainian].
4. Dokumenty svidchat... (3). Z arkhivu Mykoly Mushynky. Lyst Ministerstva shkil ta osvity ChSR pro movu zakarpatskykh rusyniv-ukraintsiv [The Documents Show That... (3)]. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://zakarpattya.net.ua/Special/93619-Dokumenty-svidchat%E2%80%A6-3>. Data zvernennia: 20.12.2019 [in Ukrainian].
5. Likhtei I. M. (2018) Pidkarpatska Rus u skladii Chekhoslovachchyny: osoblyvosti suspilno-politychnoho rozvytku 1919–1929 rokiv [Subcarpathian Russia in Czechoslovakia]. Uzhhorod: Karpaty. 244 s. [in Ukrainian].
6. Tikhii F. (1996) Rozvytok suchasnoi literaturnoi movy na Pidkarpatskii Rusi [Development of Modern Literary Language in Subcarpathian Rus] / Pereklad z cheskoii ta pisliamova L. Beleia, M. Siuska. Uzhhorod. 226 s. [in Ukrainian].
7. Uryadoviy vistnyk shkilnoho oddila tsyvilnoi upravly Pidkarpatskoi Rusi (1922–1923) [Government Gazette of the School Division of the Civil Administration of Subcarpathian Rus]. Rychnyk II, III. Uzhhorod [in Ukrainian].
8. Shevchenko K. V. (2010) Slavyanskaya Atlantida: Karpatskaya Rus i rusiny v XIX – pervoy polovine XX vv. [Slavic Atlantis]. Moskva: Regnum. 414 s. [in Russian].

Підготував Василь Шаркань,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри журналістики

Ужгородського національного університету

<https://orcid.org/0000-0002-9162-5756>